

O tzv. slobodnoj interpunkciji od novosadskog pravopisa do naših dana

Žunić, Evelina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:575961>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Evelina Žunić

O tzv. slobodnoj interpunkciji od novosadskog pravopisa do naših dana

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Evelina Žunić

Matični broj: 0009078138

O tzv. slobodnoj interpunkciji od novosadskog pravopisa do naših dana

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: red. prof. dr. sc. Lada Badurina

Rijeka, 15.rujna 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *O tzv. slobodnoj interpunkciji od novosadskog pravopisa* do naših dana izradio/la samostalno pod mentorstvom red. prof. dr. sc. Lade Badurina .

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Evelina Žunić

1. Uvod.....	1
2. Što je pravopis?	2
3. Povijest i tradicija hrvatskog pravopisa	3
3.1. Dvadeseto stoljeće.....	Error! Bookmark not defined.
3.2. Dvadeset i prvo stoljeće (Pravopisna norma danas).....	9
4. Interpunkcija hrvatskog standardnog jezika	10
4.1. Interpunkcijska načela.....	11
4.1.1. Put do današnje interpunkcije	12
5. Razlike među gramatičkom i semantičkom interpunkcijom.....	14
6. Ukratko o logičkoj interpunkciji.....	20
7. Zaključak	24
8. Sažetak.....	25
9. Izvori i literatura.....	25

1. Uvod

Tema je ovoga rada problematika korištenja logičko-semantičke interpunkcije u hrvatskom standardnom i književnom jeziku. Na primjerima hrvatskih pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Matice hrvatske te nekih bitnih pravopisnih priručnika koji su obilježili 20. stoljeće nastojat ću pojasniti posebnosti ovog interpunkcijskog načela. To će činiti glavninu moga rada. Za bolje razumijevanje tog dijela na početku ću se osvrnuti na tradiciju i povijest hrvatskog pravopisa, a posebice ću se pozabaviti burnim 60-tim i 70-tim godinama 20. stoljeća kada dolazi do naglih promjena pravopisnih normi i uzdizanja nacionalnog duha Hrvata. Nakon davanja detaljnijeg uvida u tradiciju hrvatskog jezika i pravopisnih načela, fokus ću prebaciti na samu interpunkciju i interpunkcijska načela. Sagledavanjem različitih primjera logičke i gramatičke interpunkcije prikazat ću razlike između ovih dvaju načela. Pritom ću, naravno, spomenuti i prednosti i nedostatke obaju interpunkcijskih tipova. Naposljetku ću donijeti zaključak o bitnosti logičko-semantičkog interpunkcijskog načela te iznijeti osobno mišljenje o ovakvoj vrsti interpunkcije i njenom doprinosu našem jeziku.

2. Što je pravopis?

Za početak trebalo bi definirati sam pojam pravopisa s obzirom na to da ću ga često koristiti u ovome radu. Pravopis ili ortografija (od grčke riječi *orthos*¹ što znači pravilno) skup je pravila za pravilno pisanje, odnosno norma kojom se utvrđuje pisani plan realizacije kojeg standardnog jezika. Pravopisna pravila obuhvaćaju različita područja pravopisne prakse: sastavljeno i nesastavljeno pisanje riječi i izraza, pisanje interpunkcijskih i pravopisnih znakova, pisanje riječi iz stranih izraza, itd.²

Razlikujemo 3 osnova načina pisanja, odnosno bilježenja nekog jezika: fonološki, morfonološki i povijesni. Fonološkim ili još zvanim fonetskim pravopisom se jedan, isti glas (tj. fonem) uvijek bilježi istim znakom (slovom, grafemom). Morfonološkim se pak bilježe oblici pojedine riječi u srodnim riječima tako da se isti morfem piše uvijek na isti način, bez obzira na to što u različitom glasovnom okruženju ima različit fonološki sastav. Ovaj pravopis se još naziva i kori(j)enskim ili etimološkim zbog čuvanja korijena, etimona riječi. Treća vrsta pravopisa se naziva povijesnim, historijskim, tradicionalnim ili arhaičnim pravopisom te obuhvaća niz raznih podvrsta. Prema njemu se riječi pišu onako kako je to uobičajeno od davnine, bez obzira na suvremeni govor. Ukratko historijskim pravopisom se nastoji održati nekadašnji (stari) izgovor.³

Važno je napomenuti kako svaki od navedenih pravopisa, tj. pravopisnih načela ima svoje prednosti, ali i nedostatke. Fonološki pravopis vrlo je jednostavan za korištenje te kod njega prvenstveno vlada pravilo: „Piši kao što govoriš, čitaj kao što je napisano“.⁴ Ipak, kod njega je prisutna mogućnost slabljenja veza među oblicima i srodnim riječima. Dok morfonološki pravopis bolje čuva veze među riječima i njezinim oblicima, kod njega se javlja veća razlika između govora i pisanog teksta (odnosno između toga kako izgovaramo neku riječ i kako je bilježimo) zbog čega je u njemu teže postaviti neka točno određena pravila. Slično morfonološkome, historijski pravopis ima još veću razliku između onoga pisanog/bilježenog i

¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

² Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 75.

³ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁴ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 190–200.

govorenog, no njegova vrlina leži u tome što nam omogućuje lakše i bolje tumačenje starih tekstova na nekome jeziku.⁵

Pravopis također obuhvaća i upotrebu interpunkcijskih i pravopisnih znakova koji prvenstveno služe za rastavljanje rečenice i njezinih dijelova te za ostale pravopisne potrebe, a u nastavku ću ih i detaljnije predstaviti pomoću definicija danih u našim pravopisima (Matičinu pravopisu i pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje)

3. Povijest i tradicija hrvatskog pravopisa

Prvi pokušaji pravopisnog normiranja u hrvatskome jeziku se javljaju krajem 18. stoljeća, točnije 1779. godine kada Hrvatska još nije bila samostalna država. Te godine pod vodstvom Austro-Ugarske Monarhije bivaju propisane dvije knjižice, ujedno jedne od prvih pravopisnih knjižica za školsku uporabu pod nazivom *Kratki navuk za pravopiszanye horvatzko za potrebnost narodnih skol* i *Uputjenje k' slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucshionicah u Kraljevstvu Slavonie*. Obje su objavljene na dvama jezicima, hrvatskom i njemačkom, a posljednja je najvjerojatnije prema istraživanju povijesnih spisa djelo Antuna Mandića. Oba djela su se u velikoj mjeri dotakla nekih do tada nespomenutih tema na tome području. Dok su se prijašnja pravopisna djela prvenstveno ticala problematike grafije i bilježenja grafema i *Kratki navuk* i *Uputjenje* bave se pisanjem slova u riječima, pisanjem velikih početnih slova, rastavljanjem riječi na slogove, interpunkcijom te među ostalom i riječima na koje je posebno bitno obratiti pozornost prilikom njihova pisanja (kasnije se iz toga segmenta razvijaju pravopisni rječnici).⁶

Na 70-te godine 18. stoljeća se nastavljaju čak tri djela početkom prvog desetljeća 19. stoljeća. Tri djela, ovaj put jednojezična – samo na hrvatskome jeziku izlaze u razdoblju od 1808. godine pa sve do 30-tih godina 19. stoljeća. Točnije, 1808. godine u Budimu je tiskana prva verzija ove knjižnice *Naputchenye za Horvatzki prav cheti y piszati. Zkup z- peldami listov, y drugeh piszmeneh naschinov. Za potrebu vanye ladanyzskih skol' vu Horvatzkom Kralyeztvu*.⁷ Tridesetak godina kasnije – 1830. i 1832. biva upotrebljavana u ponovljenim izdanjima kao školski udžbenik u sjeverozapadnoj, kajkavskoj Hrvatskoj.

⁵ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁶ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95 – 108.

⁷ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95 – 108.

Na ove pravopisne knjige nastavlja se ilirski pravopis Josipa Partaša *Pravopis jezika ilirskoga* koji se, uz ilirsku gramatiku Vjekoslava Babukića, zalaže za jezično i pravopisno ujedinjenje svih hrvatskih krajeva.⁸

U drugoj polovici 19. stoljeća pravopisna se pitanja pomalo „zakuhavaju“, a ulaskom u 20. stoljeće kreće jedno od najburnijih razdoblje za ovu problematiku. Na početku druge polovice 19. stoljeća počinju djelovati različite filološke škole sa suprotstavljenim mišljenjima o tome kakav bi trebao biti hrvatski jezik, pravopis te koja bi se načela pritom trebala koristiti. Radi se o trima filološkim školama: zagrebačkoj, riječkoj i zadarskoj. Na čelu zagrebačke škole je bio Adolfo Veber Tkalčević, riječku je vodio Fran Kurelac, a zadarsku Ante Kuzmanović. Prve dvije, iako u sukobu, ustvari su se zalagale za isto pravopisno načelo, odnosno za morfonološki, etimologički ili korijenski pravopis. Zadarska je škola bila za umjereniju „etimologiju“ pod utjecajem liječnika Đura A(u)gustinovića koji se zalagao za krajnje „fonetike“ u pravopisu.⁹

Početak promjena kreće djelovanjem srpskog filologa Vuka Stefanovića Karadžića i njegovih pobornika hrvatskih vukovaca prema samom kraju stoljeća. Njegovim djelovanjem sve jača postaje ideja o pravopisu kao fonetskom ili fonetičkom. Na čelu hrvatskih vukovaca je bio Tomo Maretić, a slijedili su ga Franjo Iveković, Ivan Broz, Pero Budmani, Armin Pavić, Vatroslav Rožić i drugi. Njihova pravopisna koncepcija fonološkog pravopisa dominira krajem 19. nastavljaajući se i na početak 20. stoljeća. Koncepcija hrvatskih vukovaca je pobijedila među ostalim filološkim školama pojavom prvog pravog hrvatskog pravopisa Ivana Broza iz 1892. godine. Od tada (1892. godine) pa sve do kraja, odnosno raspada Austro-Ugarske Monarhije (kraja Prvog svjetskog rata, 1918. godine) u hrvatskome jeziku su bila suprotstavljena dva različita pravopisna načela: fonološko – propisano Brozovim pravopisom i morfonološko – koje se neslužbeno upotrebljavalo u novinama, knjigama i časopisima te prilikom privatnog dopisivanja.¹⁰

Što se tiče Brozovog pravopisa on je uvelike utjecao na gradnju današnjeg hrvatskog jezika i pravopisa. Sam Broz ga određuje kao fonetski (fonetički) čime se udaljava od prijašnje tradicije iliraca i drugih filoloških škola (uglavnom zagrebačke i riječke koje su bile za morfonološko, tj. etimološko načelo) zastupajući ranije navedeno Karadžićevo mišljenje. Ovaj pravopis se smatrao prvim službenim hrvatskim pravopisom te iako je u većinskoj mjeri temeljen na fonološkom načelu koje je u velikoj mjeri zadržano i u suvremenoj hrvatskoj pravopisnoj normi,

⁸ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95–108.

⁹ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95–108.

¹⁰ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95–108.

(koja se zasniva na fonološko-morfonološkom načelu) postoje neke iznimke u kojima je prisutno zastupanje morfonološkog načela.¹¹ Tako, na primjer, Broz navodi: „Spomenuto vrijedi samo za suglasna u istoj riječi, a ne vrijedi za suglasna, od kojih je jedno na svršetku pređašnje riječi, a drugo na početku potonje riječi“¹², iz čega je vidljivo da su prisutne neke iznimke u kojima se provodi morfonološko načelo. To je također prisutno i u primjerima poput: nadcestar/nadčovječni (bilježenje fonema /d/ ispred /s/ i /š/ te ponekad i ispred /c/, /č/ i /ć/), mladca < mladac (semantički razlozi).¹³

3.1.Dvadeseto stoljeće

Nadalje ulaskom u 20. stoljeće, nakon dva Brozova pravopisa objavljena krajem 19. stoljeća (1892. i 1893. godine) Dragutin Boranić nastavlja pisati pravopisne knjige zasnovane na istom načelu. Prerađujući i nadopunjujući ovo načelo izdaje čak 10 izdanja koja su objavljivana pod sljedećim imenima i godinama:

1. Dragutin Boranić (priredio): *Hrvatski pravopis Ivana Broza*, 1904, 1906, 1911. i 1915. godine¹⁴
2. Dragutin Boranić: *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1921, 1923, 1926, 1928, 1930. godine¹⁵
3. Dragutin Boranić: *Pravopis hrvatskosrpskog jezika*, 1934, 1937.¹⁶
4. Dragutin Boranić: *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1940 (četvrto izdanje), 1941.¹⁷

Boranić time obilježuje praktički cijelu prvu polovicu 20. stoljeća, točnije od 1904. godine pa sve do 60-tih godina 20. stoljeća. Većina tadašnjih pravopisa se nastavlja na ranije opisano fonološko načelo koje je preživjelo mnoge prepreke: od izjednačavanja razlika hrvatske i srpske pravopisne norme za vrijeme Kraljevine SHS (Kraljevine Srba Hrvata Slovenaca, od 1918. do 1929. godine) pa do pokušaja kratkotrajnog prekida u periodu od 1941, 1942. do 1945. godine

¹¹ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95–108.

¹² Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 193.

¹³ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 193.

¹⁴ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

¹⁵ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

¹⁶ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

¹⁷ Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina, 2013. Pravopisni prinosi Božidara Finke. Hrvatski dijalektološki zbornik, god. 18, str. 77 – 99.

za vrijeme NDH (Nezavisne Države Hrvatske) kada je vlast htjela uvesti morfonološko/etimološko načelo.¹⁸

Broz-Boranićeva pravopisna norma bila je naglo prekinuta 1960. godine kada dolazi do mnogima kontroverznog Novosadskog dogovora.

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika nastaje kao posljedica Novosadskog sporazuma zbog čega se obično kolokvijalno naziva novosadskim pravopisom. Ovaj pravopis razvijen je u želji za stvaranjem jedne, jedinstvene, zajedničke pravopisne knjige Hrvata i Srba koja bi bila objavljena u skladu s tadašnjom vladajućom politikom i ideologijom. Prema tome odlučeno je da će biti objavljen u dvama varijantama/izdanjima: hrvatskom, odnosno zagrebačkom na latinici i srpskom, novosadskom na ćirilici.¹⁹ Naizgled dobro zamišljen u teoriji pri realiziranju nije sve tako glatko teklo čime dolazi do nesuglasica prilikom oblikovanja nekih pravila pravopisnih pravila. Promatrajući nastanak i stvaranje ovoga pravopisa uočljivo je kako je od strane srpskih filologa posvećena pažnja poštivanju Broz-Boranićeve pravopisne norme, no ne može se isto reći za onu leksičku.²⁰ Sastankom u Novom Sadu hrvatski i srpski jezikoslovci i književnici su utvrdili kako je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca ustvari jedan jezik. Tendencije koje su proizašle iz ankete („O srpskohrvatskom jeziku i pravopisu“) *Letopisa Matice srpske* krajem 1954. godine o jedinstvu jednog jezika Hrvata i Srba (koji bi obuhvaćao dva pisma i dva izgovora: ijekavski i ekavski)²¹ ovim su se sastankom samo dodatno produbile. Zbog toga je lako bilo i za pretpostaviti moguće nesuglasice na području leksika koje su vidljive u poglavlju „Pravopisna terminologija“. Umjesto stvaranja jednog zajedničkog pravopisnog rječnika koji bi obuhvaćao nazive obiju jezika došlo je do naglašenih čežnji za srbizacijom i internacionalizacijom.²² Tako Srbi, osim što izjednačavaju hrvatske i srpske pravopisne oblike, zadiru u hrvatsku leksičku normu zanemarujući hrvatsku terminologiju. Hrvatske riječi/termini poput: sklonidba, sprezanje, umanjenica, uskličnik, točka bivaju zamijenjeni s deklinacija, konjugacija, deminutativ (internationalizmi), uzvičnik i tačka (srbizmi). Uz to većini hrvatskih termina općeg, strukovnog ili pak znanstvenog jezika pridodavana je jednako vrijedna srpska inačica ili sinonim. U nekim slučajima se čak htio napraviti i hibrid ovih dvaju riječi, npr. *azot*

¹⁸ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 95–108.

¹⁹ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

²⁰ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 212. i 213.

²¹ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 213.

²² Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 99 – 102.

„gas, plin bez boje i mirisa, jedan od glavnih sastojaka vazduha, zraka“²³ što je rezultiralo općom zbunjenošću i iskrivljavanjem slike ovih dvaju jezika i njihovih jedinstvenih karakteristika i razlika. Sve to dovelo je do gorkog protivljenja Matice hrvatske koja je nakon objavljivanja dvaju svezaka *Rječnika hrvatskosrpskog jezika*, od slova A do F i od G do K odlučila prekinuti svoju suradnju sa Srbijom i tako cjelokupnu ideju jedinstvene pravopisne knjige Hrvata i Srba. Zbog prestanka nakon objave do slova K ovaj rječnik se često naziva i *Adok*.²⁴

Nezadovoljstvo zbog nepovoljne situacije sve je više raslo te je ono (nezadovoljstvo) dobilo svoj konkretni oblik u *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* iz 1967.²⁵ godine, koja je objavljena u *Telegramu*, jugoslavenskim novinama za društvena i kulturna pitanja.²⁶ Ključnu ulogu u nastanku *Deklaracije* imala je Matica hrvatska, a uz Maticu, *Deklaraciju* je potpisalo još 17 kulturnih i znanstvenih ustanova u Hrvatskoj. Hrvatski su jezikoslovci *Deklaracijom* afirmirali čežnju hrvatskog naroda za jedinstvom jezika izvan srpskog dometa (i nametnutog pridjeva u nazivu toga jezika) kao i pravo svakog naroda da sam odlučuje o temeljima svoje nacionalnosti²⁷ te ona sadrži niz neosporivih činjenica o tradiciji i postojanju višestoljetne hrvatske jezične tradicije i samosvojnosti . Unatoč mnogim pobornicima *Deklaracija* biva strogo osuđena od tadašnje vlasti (govore da je to udarac na tadašnje bratstvo i jedinstvo), a svi njezini potpisnici bivaju prognani i osuđeni.²⁸

Deklaracija je posredno dobila odobrenje i hrvatskih „proljećara“ te tako bila dijelom sve snažnije težnje prema nacionalnoj osviještenosti koja prevladava u periodu 70-tih godina 20. stoljeća.²⁹

Početak rujna 1971. nakon sjednice Pravopisne komisije Matice Hrvatske (u svibnju iste godine)³⁰ hrvatski jezikoslovci Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš započinju s

²³ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 100.

²⁴ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 201–212.

²⁵ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 100.

²⁶ Hrvatska enciklopedija , Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

²⁷ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 99–102.

²⁸ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 100.

²⁹ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 101.

³⁰ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 201–212.

izradom nove pravopisne knjige koja će se nastavljati na prijašnju tradiciju fonološkog pravopisa. Nažalost, njihov je pravopis, baš kao i *Deklaracija* osudila tadašnja politička elita (valja napomenuti da je tada Hrvatska bila dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sa Slovenijom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Crnom Gorom, Kosovom i Makedonijom³¹, a unutar te republike se nastojalo održati što čvršće jedinstvo među tim zemljama – no istovremeno ne štjući njihove razlike i osebnosti). Rezultat borbe naših jezikoslovaca, javnih i kulturnih djelatnika za isticanjem jedinstvenosti hrvatskog jezika urodilo je njihovim ponovnim progonima od strane vlade, a sve knjige koje su sadržavale ime *hrvatski* (misli se na hrvatski jezik bez dodatka pridjeva srpskog, prijašnji pravopisi i vlasti su hrvatski jezik nazivale hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim) i pridjev *hrvatski* korišten u raznim nazivima društva/ustanova zamjenjuju genitivom (npr. Društvo književnika Hrvatske < Društvo književnika od Hrvata/ Hrvatske). Uz to zabranjuju i rad Matice hrvatske. Pravopis Babić, Finke i Moguša, iako djelomično uništen, tiskan je u Londonu godinu dana kasnije (1972. godine) zbog čega se ponekad naziva i *Londoncem*.³²

U nadolazećim godinama se nastavlja ova prohrvatska bitka, a krajem 70-tih godina i posebice početkom 80-tih napokon se naziru i njezini uspjesi. Godine 1974. naziv „hrvatski književni jezik“ postaje služben ulazeći u hrvatski Ustav (koristi se i prilikom tiskanja hrvatskih udžbenika)³³, novosadska tradicija biva u potpunosti prekinuta kada Vladimir Anić i Josip Silić 1986. izdaju svoj *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* te svi događaji vode do kulminacije hrvatskog nacionalnog duha četiri godine kasnije.³⁴

Dana 22. prosinca 1990. nakon uvođenja nove višestranačke vlade na snagu stupa novi Ustav Republike Hrvatske. U njemu u dvanaestom članku striktno stoji: „U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi **hrvatski jezik** i latinično pismo“.³⁵ Iste godine pretiskan je rigorozno osuđivan i zabranjivan *Londonac* (tj. „Hrvatski pravopis“ Babića, Finke i Moguša) iz 1971. čime se obistinilo dugo traženo pravo Hrvata da svoj jezik i književnost nazivaju vlastitim

³¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

³² Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 101.

³³ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 99–102.

³⁴ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. stoljeću, str. 145–158.

³⁵ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 104.

imenom.³⁶ Prvo izdanje je uvelike bilo na fonološkoj osnovi Broz-Boranićevih i Aniće-Silićeva djela. Međutim u kasnijim, doradenim izdanjima koja izlaze tijekom kraja 20. pa do početka 21. stoljeća (ukupno ih je bilo devet: dva u Londonu 1972. i 1984. godine te u sklopu Školske knjige 1994, 1995, 1996, 2000, 2002, 2003, 2004. i 2006. s time da u tome izdanju na mjestu Božidara Finke u ovome izdanju je sudjelovala Sanda Ham³⁷) prisutno je povećano odstupanje od toga načela u korist morfonološkog načela u određenim slučajevima.

Na kraju 20. stoljeća (1996) pozornost se pridaje i otklanjaju od tradicionalnih oblika pravopisa, odnosno od pravopisnih izdanja što rezultira prvih hrvatskim računalnim pravopisom *Hrvatskim računalnim pravopisom* Slavena Batnožića, Branka Ranilovića i Josipa Silića koji je nudio na disketi i popratni program za provjeru pravopisa.³⁸

3.2. Dvadeset i prvo stoljeće (Pravopisna norma danas)

U 19. stoljeću krenuli su prvi nesigurni koraci stvaranja hrvatske pravopisne norme, koja se nastavila na 20. stoljeće prožeto raznim sociolingvističkim i sociopolitičkim turbulencijama te na koncu u sljedećem stoljeću stvorila skoro pa savršeno izgrađen standardni jezik, naravno s još ponekim nerazriješenim problemima

Među pravopisnim knjigama koje su obilježile dvadeset i prvo stoljeće primarno se ističu prijašnji pravopisi trojca Babić, Finke i Moguša, novo izdanje Aniće i Siliće *Pravopisa hrvatskog jezika* iz 2001. godine, *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića iz 2007. godine te *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji svoju konačnu inačicu dobiva 4. lipnja 2013. godine (ubrzo tijekom istog mjeseca dobiva i svoju online verziju na mrežnoj stranici pravopis.hr).³⁹

Uz poneke iznimke većina pravopisnih djela 20. stoljeća vodila se Brozovim fonološkim načelom. No, neke promjene u hrvatskoj pravopisnoj normi bile su veće od očekivanih te su vodile do djelomične promjene hrvatskog pravopisa.

³⁶ Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika. Zagreb: Croatica, str. 104.

³⁷ Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina, 2013. Pravopisni prinosi Božidara Finke. Hrvatski dijalektološki zbornik, god. 18, str. 77–99.

³⁸ Badurina, Lada, 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

³⁹ Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: <http://pravopis.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

4. Interpunkcija hrvatskog standardnog jezika

Prije nego što objasnim samu problematiku i posvetim se detaljnijem opisivanju interpunkcije hrvatskog standardnog jezika, valjalo bi definirati sam pojam. Interpunkcija (latinski *interpunctio* što znači odvajanje riječi s pomoću točaka) označava skup znakova kojima se u pisanome tekstu odjeljuju rečenice i rečenični dijelovi, a u latinici ih je prvi uveo humanist Aldo Manuzio u 15. stoljeću.⁴⁰

Oba hrvatska, trenutno aktualna pravopisa standardnog jezika definiraju interpunkciju i interpunkcijske znakove (pravopisne znakove) na veoma sličan način:

1. „Interpunkcijski znakovi – nazivani i rečeničnim znakovima ili razgocima – rečenični su i tekstni znakovi kojima se pisani tekst razdjeljuje, rastavlja (razgođuje), te se njima uspostavljaju sintaktički odnosi unutar rečenice i teksta.“ (prema L. Badurini, I. Markoviću i K. Mićanoviću)⁴¹
2. „Pravopisni znakovi su znakovi koji u pisanome tekstu služe da se odredi kako što treba čitati ili razumjeti i za rastavljanje teksta na rečenice i njihove dijelove.“ (prema Institutovom pravopisu)⁴²

Matičin pravopis kao interpunkcijske znakove navodi: točku (.), upitnik (?), uskličnik (!), zarez (;), točku – zarez (:), crtu (–), crte (– –), dvotočku (:), navodnike („“, “”, “”, » «), polunavodnike (‘, ‘, ‘, ‘, ») zagrade ((), / /, { }, []), trotočku (...) i kosu crtu (/).⁴³ Institutov pravopis s druge strane navodi iste znakove, pritom se referirajući na njih isključivo pod nazivom pravopisni, s pokojom izmjenom: crtu (–) naziva spojnicom te dodaje: bjelinu (), upitnik s uskličnikom (?!), uskličnik s upitnikom (!?), crticu (-), desnu zagradu () i izostavnik (‘i’).⁴⁴

⁴⁰ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krležice: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁴¹ Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir, 2008. Hrvatski pravopis. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 47 i 93.

⁴² Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. Hrvatski pravopis. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 83 – 100.

⁴³ Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir, 2008. Hrvatski pravopis. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 47 i 93.

⁴⁴ Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. Hrvatski pravopis. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 83 – 100.

Proučavajući definicije interpunkcijskih i pravopisnih znakova ovih pravopisa opazila sam kako ove pojmove *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje smatra jednim pojmom. Međutim, *Hrvatski pravopis* Matice Hrvatske napominje razliku između pojmova interpunkcijski znakovi i pravopisni znakovi definirajući ih kao interpunkcijske znakove u užem smislu, a kao pravopisne u širem smislu te ih dijeli u dva zasebna poglavlja. Kao znakove koji su ujedno i interpunkcijski i pravopisni navodi: točku, zarez, crtu, zagrade, dvotočku i kosu crtu.⁴⁵

4.1. Interpunkcijska načela

Na samom početku prilikom definiranja pojma pravopisa objasnila sam pravopisna načela, a ovdje ću se dotaknuti interpunkcijskih. Kao što postoje i tri pravopisna načela tako postoje i tri interpunkcijska: strukturno ili gramatičko, semantičko ili logičko-semantičko i ritmo-melodijsko. Strukturno ili gramatičko načelo se temelji na poštivanju gramatičke rečenične strukture. Nadalje u gramatičkoj interpunkciji interpunkcijski znakovi se pišu s obzirom na (unutar)rečenične granice.⁴⁶ Naime se želi postići što automatiziranije pisanje. Druga interpunkcija – semantička propisuje stavljanje znakova s obzirom na logiku ili smisao iskaza. Na taj način interpunkcija je ta koja vodi računa o smislu iskaza, odnosno o kontekstualno uključenim rečenicama. Treće načelo zvano ritmo-melodijsko oslanja se na intonaciju i intonacijske značajke iskaza (npr. stanke u govoru, tempo i slično⁴⁷).⁴⁸

Za razliku od prve interpunkcijske norme, koja je određena strogo propisanim pravilima, semantička i ritmo-melodijska ostavljaju dojam veće slobode uporabe interpunkcijskih znakova. To je posebice izraženo u logičko-semantičkoj interpunkcijskoj normi zbog njenih nedosljednih pravila i neobuzdane slobode korištenja.⁴⁹

⁴⁵ Isto kao 26

⁴⁶ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 33.

⁴⁷ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁴⁸ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 33 – 48.

⁴⁹ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 33 – 48.

4.1.1. Put do današnje interpunkcije

Današnji je hrvatski pravopis fonološko-morfološki s dominantnim fonološkim načelom te s logičko-semantičkom ili slobodnom interpunkcijom.⁵⁰

Danas ove činjenice ljudi uzimaju zdravo za gotovo učeći ih u školama i svakodnevno primjenjujući njihova pravila. No, iza toga se krije duga povijest puna poteškoća i borbi hrvatskih jezikoslovaca tijekom stvaranja jedinstvenog hrvatskog standardnog jezika koji se koristi kako u školskim klupama tako i u svagdašnjim životnim situacijama. U prijašnjim poglavljima u kratkim crtama izložila sam povijest nastanka našega pravopisa, a u ovome ću se dotaknuti kako su stasali temelji naše interpunkcijske norme.

U europskim jezicima prevladavaju dvije vodeće interpunkcijske norme: anglo-romanska i njemačka. Ova dva interpunkcijska načela koriste i Slaveni koji njemačku interpunkciju nazivaju gramatičkom, a anglo-romansku – semantičkom. Kod slavenskih jezika većim dijelom koristi se potonja, gramatička – njemačka interpunkcija iako nekim svojim značajkama ona čini više štete nego dobra slavenskoj rečeničnoj strukturi.⁵¹

U hrvatskom se jeziku posljednjih pet i pol desetljeća upotrebljava prilagođen spoj anglo-romanske i njemačke norme u skladu s našim novoštokavskim gramatičkim sustavom.⁵² No to nije oduvijek bilo tako. Prvim hrvatskim pravopisom Ivana Broza iz 1892. i njegovim kasnijim preradama pod vodstvom jezikoslovca Dragutina Borovića propisana je upotreba njemačke, odnosno gramatičke interpunkcije. Pojavom novosadskog pravopisa ili *Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika* 60-tih godina 20. stoljeća interpunkcijska pravila našeg jezika bivaju u potpunosti promijenjena.⁵³ Naime do tada za Hrvate je samo i isključivo postojala gramatička interpunkcija sa strogo propisanim i određenim pravilima korištenja interpunkcijskih (rečeničnih) znakova. S druge strane semantička ili slobodna interpunkcija uvodi velike novosti. Te se novosti, kako joj i samo ime govori, tiču slobode korištenja.

⁵⁰ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska

⁵¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁵² Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁵³ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 201–212.

Prijašnja norma je na rečenicu gledala kao na gramatičku, jezičnu jedinicu, dok slobodna rečenici pristupa s potpuno drugačijeg gledišta kao komunikativnoj jedinici – iskazu.⁵⁴

Time govornik nekog jezika ako koristi gramatičko načelo zarez će pisati između surečenica složene rečenice, a ako piše prema slobodnom moći će birati gdje točno staviti zarez s obzirom na smisao iskaza. Ukratko gramatičkim su načelom propisana mjesta stavljanja nekog znaka, a gdje ne, dok se u logičko-semantičkom načelu naglasak prebacuje na smisao iskaza koji se sastoji od obavijesnog ustrojstva, tj. teme i reme – obavijesnog subjekta i obavijesnog predikata. Smisao iskaza se dobiva njegovim uključivanjem u širi kontekst unutar kojeg se nalazi (to bi podrazumijevalo sagledavanje iskaza unutar cjelovitog teksta).⁵⁵

U prethodnom dijelu svoga rada koji se ticao povijest i tradicije hrvatskog pravopisa navela sam razloge zašto je ovaj kompromis neuspješno završio. Baš zbog tog nesretnog završetka njegovo spominjanje često je vezano samo uz negativne konotacije nepoštivanja hrvatske leksičke norme i pravopisnih oblika, no zaboravlja se na zanimljiviji i puno važniji segment - slobodnu interpunkciju. Otada ona postaje sastavom svake od nadolazećih hrvatskih pravopisnih knjiga. Iako se Anićevim i Silićevim *Pravopisnim priručnikom* iz 1986. u potpunosti raskida nastojanje ikakvih dogovara stvaranja jedinstvenog hrvatskosrpskog/srpskohrvatskog jezika, interpunkcijska norma tada uvedena do današnjih dana nikada nije mijenjana ili prepravljana.⁵⁶ Time stasa nova interpunkcijska praksa našega jezika – puno detaljnije opisana, slobodnija, no i složenija. Novosadskim pravopisom za razliku od prethodnih pravopisa jezikoslovci se pobliže posvećuju jednom specifičnom interpunkcijskom znaku - zarezu. Iz toga proizlazi poglavlje koje se prostire na preko dvadeset stranica. Na početku detaljnog opisa u Novosadskom pravopisu stoji sljedeća definicija:

„U sistemu slobodne (logičke) interpunkcije osnovno je načelo da se ono što je u mislima *tijesno međusobno povezano* i predstavlja jednu cjelinu ni u pisanju ne rastavlja, i da se, obrnuto, dijelovi koji čine cjelinu za sebe odvajaju zarezom od ostalih dijelova rečenice.“⁵⁷

Prema navedenom riječi, skupovi riječi ili rečenice koje su zavisne od drugih riječi/skupova riječi/rečenica i s njima tvore jednu smislenu cjelinu ne odvajaju se zarezom. Ako neki dijelovi

⁵⁴ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

⁵⁵ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

⁵⁶ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

⁵⁷ Badurina, Lada, 2017. *Pravopisne studije*. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 208.

ne zavise jedno od drugoga te su ravnopravni ili su naknadno dodani (misli se na umetnute riječi/skupove riječi/rečenice) odijelit ćemo ih zarezom.⁵⁸

U sličnom tonu nastavljaju se kasnije pravopisne knjige pa tako npr. S. Babić, B. Finka i M. Moguš u svome pravopisu (već prvoj zabranjenoj verziji iz 1971. godine) nadovezuju se na takvo pravilo pisanja zareza⁵⁹:

„Po načelu usporednosti zarezom se odvajaju dijelovi koji jedan uz drugi stoje usporedno, nezavisno (...)“te „Dio rečenice *koji nije uže povezan* s ostalim dijelovima te se čini kao da je *naknadno dodan*, umetnut, odvaja se zarezom. (Babić-Finka-Moguš 1971: str. 100–105.)

5. Razlike među gramatičkom i semantičkom interpunkcijom

Gramatičku i logičku-semantičku interpunkciju najlakše je razlikovati prema pravilima o pisanju zareza, točnije o pisanju zavisnosloženih rečenica.⁶⁰ Složene rečenice sastavljene su od više predikata povezanih u veću cjelinu⁶¹ te se dijele na nezavisnosložene (nastaju povezivanjem jednostavnih rečenica – vezničkim i bezvezničkim vezanjem) i zavisnosložene rečenice. Već iz samih imena ovih gramatičkih pojmova lako je zaključiti kako u nezavisnosloženim rečenicama iako surečenice čine jednu cjelinu one međusobno nisu ovisne jedne o drugoj i veznik ne pripada nijednoj od njih. Suprotno tome zavisnosložene rečenice nastaju uvrštavanjem jedne jednostavne rečenice u drugu, odnosno uvrštavanjem na mjesto jednog njenog rečeničnog djela, tako čineći glavnu i zavisnu surečenicu. Takvim uvrštavanjem jedna rečenica postaje zavisna o drugoj, glavnoj.⁶²

Kod gramatičke interpunkcijske norme zavisnosložene rečenice će uvijek i redovito biti odvajane zarezima. Takvo pravilo krasilo je i Boranićevo izdanje iz 1947. godine gdje stoji: „Zavisne rečenice odvajaju se zarezom (...)“ što podrobnije objašnjava na primjerima: „*Zemlja pripada onome, koji je obrađuje. – Morat ćemo uložiti mnogo truda i muke, ako hoćemo*

⁵⁸ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 201–212.

⁵⁹ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 210.

⁶⁰ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. Fluminensia, god. 17, br. 2, str. 47 – 58

⁶¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁶² Hrvatska školska gramatika: <https://gramatika.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

doživjeti procvat i sreću naše zemlje. – Prema drugovima se uvijek vladao tako, da su ga svi zavoljeli.“ (Boranić 1947: 65–66)

Upravo suprotno logička interpunkcija propisuje kako se zarez u zavisnosloženim rečenicama piše jedino ako je riječ o inverziji. Takav poredak uključuje premetanje uobičajenog redosljeda glavne i zavisne rečenice. Naime glavna rečenica se obično nalazi s lijeve strane, tj. ispred zavisne koja se nalazi s desne strane – inverzija podrazumijeva preokretanje njihovih mjesta.⁶³ Logika ove interpunkcije temelji se na tvrdnji da zavisna rečenica ovisi o nekim riječima/dijelovima druge rečenice unutar koje se nalazi te se stoga ni ne mora od nje odvajati zarezom. Jednostavnije rečeno samim time što zavisi o njoj ona je njen sastavni dio. U ranije navedenim pravilima navela sam kako se smatra ako su neke riječi/skupovi/rečenice *u tijesnoj povezanosti prilikom pisanja ili čine jednu značenjsku/smislenu cjelinu ne odvajaju se zarezom.*⁶⁴

Za lakše razumijevanje slobodne interpunkcije objasniti ću njene značajke pravilima četiriju pravopisa: *Pravopisa srspkohrvatskog književnog jezika Aleksanda Belića* iz 1923, *Pravopisa hrvatskosrpskog književnog jezika* iz 1960. te *Hrvatskim pravopisom* Matice hrvatske iz 2007. i *Hrvatskim pravopisom* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz 2013. godine.

Krenut ću od novosadskog pravopisa s obzirom na njegov značaj unutar naše interpunkcijske tradicije. U podrobnom poglavlju koje je činilo dvadesetak stranica iznosi se sljedeće pravilo⁶⁵:

„Priroda njihove zavisnosti, doista, obično i ne dopušta stavljanje zareza između zavisnih i glavnih rečenica. Ali, na prvom mjestu, red kojim idu glavne i zavisne rečenice nije uvijek isti, a promjenom njihova reda na neki se način mijenja i odnos među njima. Zatim, zavisnost pojedinih rečenica nije uvijek jednaka; ona je nekad jača, a nekad slabija (...) Zato je, iako bi se reklo da se problem stavljanja zareza uz zavisne rečenice i ne postavlja, taj problem ovdje nešto zamršeniji. (...)“ (Pravopis, 1960: 101–102)

„Zavisne rečenice svih vrsta kada je njihova zavisnost od glavnih neposredna i tijesna, i kad stoje u prirodnom uobičajenom redu, tj. iza svojih glavnih rečenica, - ne odvajaju se zarezom. Ali one mogu vršiti i službu članova rečenica koji, iako na neki način objašnjavaju druge

⁶³ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

⁶⁴ Badurina, Lada, 2017. Pravopisne studije. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 208.

⁶⁵ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17, br. 2, str. 47 – 58

članove, nisu tijesno vezani s njima, pa i zavisne rečenice kada su u takvoj službi treba odvajati zarezom“ (Pravopis, 1960: 101–102).⁶⁶

Navedeno shvaćanje pitanja zareza u zavisnosloženim rečenicama nazočno je i u kasnijim današnjim hrvatskim pravopisima pa tako i u današnjem: Institutovom i Matičinom. U Hrvatskom pravopisu Matice Hrvatske unutar poglavlja o interpunkcijskim znakovima stoji: „Zarezom se odvajaju sastavnice zavisnosložene rečenice“

1. 89a: „zavisna rečenica s lijeve strane glavne surečenice (inverzija)“⁶⁷

Npr. Popijem kavu, kada se ustanem.

2. 89b: „zavisna surečenica s desne strane glavne surečenice kad s njome nije u izravnoj značenjskoj vezi (...)“ (Badurina-Marković-Mićanović 2008: 55 – 58)

Npr. (Što mislite o modernizaciji?) Modernizacija je velika stvar, ako možete podnijeti prašinu i buku.

3. 89 c: „umetnuta zavisna surečenica kada nije u izravnoj značenjskoj vezi s rečenicom u koju je uvrštena. Glavna je surečenica pritom cjelovita obavijesna (značenjska) jedinica, dok zavisna, odijeljena stankama, predstavlja novo obavijesno i intonacijsko ustrojstvo“ (Badurina-Marković-Mićanović 2008: 55 – 58)

Npr. Ana, **djevojka moga brata**, danas je svratila na kavu.

Badurina, Marković i Mićanović u svome djelu također navode kako glavnu i zavisnu surečenicu odvajamo: a) kada je riječ i o bezvezničkoj, tj. asindetskoj vezi (npr. Znači, nisi naučila! > Znači da nisi naučila.), b) ukoliko je riječ o istovrsnim zavisnim surečenicama (npr. Mislili smo **ako** stignemo, **ako** uspijemo sve riješiti, poslije otići u kino.), c) kada su u raznovrsnim zavisnim rečenicama surečenice uvrštene neovisno jedna o drugoj te druga zavisna surečenica nije u tijesnoj značenjskoj vezi sa zavisnosloženom (npr. Kada budeš kuhala, ako nešto pođe po zlu, nazovi me.), d) kada glagolski pridjevi i pridjevi u predikatnoj ulozi predstavljaju zavisnu surečenicu (npr. s lijeve strane – inverzija: Rastresena sam, ne mogu razmišljati. ili s desne strane glavne surečenice kada nisu u izravnoj značenjskoj vezi: Računalo teško radi, pregrijano. ili umetnut: Računalo, pregrijano, teško radi.) te e) kada glagolski prilozu u predikatnoj ulozi predstavljaju zavisnu surečenicu (npr. u inverziji: Umorna, zaspala je isti čas. ili s desne strane bez tijesne značenjske povezanosti: Zaspala je istog časa, ne razmišljajući

⁶⁶ Badurina, Lada, 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. Fluminensia, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

⁶⁷ Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir, 2008. Hrvatski pravopis. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 55.

o sutrašnjim izazovima. ili umetnut: Zaspala je, ne razmišljajući o sutrašnjim izazovima, istog časa).⁶⁸

Institutov pravopis dijeli većinu istih pravila s kojom godinom starijim pravopisom Matice hrvatske. Jedina razlika je u specifičnijem razlaganju na pravila koja se tiču zavisnosloženih, a potom nezavisnosloženih rečenica, kao što je to slučaj u Matičinom pravopisu, dok Institutov pravopis sva pravila stavlja pod isti nazivnik. Između ostalog navode da se zarez upotrebljava u sljedećim slučajevima: a) nizanju nezavisnih i zavisnih surečenica (npr. Vidim more, nebo, stabla, planine), b) između istoznačnih priložnih oznaka (npr. Ja sam iz glavnog hrvatskog grada, Zagreba), c) kada se uvode neovisni rečeničnih dijelovi, d) pri naknadnom dodavanju i umetanju: rečeničnih priloga (npr. Sve je, međutim, pokvarila jaka kiša.), surečenica (npr. Kupaće kostime, koji su bili mokri, ostavila sam da se suše na suncu) te zavisnih surečenica s glagolskim pridjevom ili glagolskim prilogom u predikatnoj službi – i kada se nalaze na početku rečenice i kada su umetnuti (npr. Trčeći velikom brzinom, Dorijan se naglo spotaknuo./ Trčeći, velikom brzinom, Dorijan se naglo spotaknuo.) i dodatnih komentara/objašnjenja (npr. Rekla sam joj da sam otišla na put, što ju je iznenadilo).⁶⁹

Promatranjem obiju pravopisa primijetila sam kako se prilikom objašnjavanja stanovitih pravila ponavljaju iste ili slične (međusobno usporedive) formulacije koje uvelike nalikuju mišljenjima što ih srpski jezikoslovac Aleksandar Belić izlaže u svome pravopisu iz 1923. godine. U uvodnoj riječi poglavlja pod brojem 19. o interpunkciji daje uvid o njegovim stavovima vezanim uz ovu problematiku. Tako navodi kako:

„Kod nas u upotrebi, u glavnome, dve interpunkcije: vezana za izvesne gramatičke delove (nemačka) i slobodna, koja se upravlja prema smislu teksta (francuska).“ (Belić 1923: 127)

U nastavku pojašnjava:

„Prva je vezana za izvesne delove rečenice bez obzira na to, da li oni isto znače u svim prilikama ili ne znače. Zato je njen značaj za stilsku jasno – vrlo mali; slobodna pak interpunkcija daje mogućnosti da se ono što je u mišljenju povezano užim ili labavijim vezama

⁶⁸ Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir, 2008. Hrvatski pravopis. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 57-59.

⁶⁹ Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. Hrvatski pravopis. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 91–100.

– tako i na pismu iznese. Ona se upotrebljava poodavno kod mnogih naših književnika i nesumnjivo je izrazitija od prve.“ (Belić 1923: 127)

Naposljetku iznosi teškoće njena korištenja:

„Teškoće su kod slobodne interpunkcije u tome, što svako ko piše treba sam da odredi kada i gde treba da stavi koji znak. Ali u tome i jeste njena velika vrednost: što je ona stabilni pratilac našeg mišljenja (pri pisanju) i što predstavlja stalnu težnju da se misao vernije iznese.“ (Belić 1923: 127)

Potom, pod točkom B dotiče se zapete, odnosno zarez. Pomnim čitanjem ovog dijela ustvrdila sam kako je pravopis Matice hrvatske otprilike jednako organiziran. Pravila su podijeljena u dvije skupine: oni koji se tiču nezavisnosloženih i oni koji se tiču zavisnosloženih rečenica. Belić utvrđuje kako „Kada se stavljaju naporedo potpuno nezavisne između sebe rečenice, bilo da se počinju kakvom svezom bilo da nikakve sveze nemaju, razdvajaju se zapetom: *Vetar duva, kiša pada. – Nije ono suhi bor, veću su ono beli dvor. – Krv nije voda, veli narod.*“⁷⁰

Povrh svega, dotiče se i pitanja vezničkih i bezvezničkih veza, umetanja, inverzije, relativnih zamjenica i dr.

Stavove kojima se Belić vodio prilikom pisanja *Pravopisa srpskohrvatskog književnog jezika* u nekoj mjeri prisutni su kod srpskih filologa i jezičara još od kraja 19. stoljeća. Konkretnije, 1894. godine poznatim govorom doktora Ljubomira Nedića *O pravopisu i interpunkciji*. Nedić žalosnom početnom riječi nagovještava muke koje ga tište zbog nedosljednog pisanja tadašnjih Srba: „Pogledajte, međutim, strane književnosti. Tamo se svi drže jednog pravila. Pravopis je jedan, i interpunkcija jedna.“⁷¹

Na prvotnu misao nastavlja se s nekoliko svojih prijedloga, između ostalog kojih i onog se tiču interpunkcijske prakse: „Prelazeći od ovoga što sam u kratko naveo o fonetičkom pisanju na interpunkciji, ja dodirujem najvažnije pitanje od sviju ovih kojih se tiče moj predlog.“⁷² Interesantno je kako i on kao i mnogi kasniji hrvatski i srpski jezikoslovci najviše brige posvećuje jednom osobitom znaku – zarezu:

⁷⁰ Belić, Aleksandar, 1923. *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, str. 148.

⁷¹ Nedić, Ljubomir, 1894. *O pravopisu i interpunkciji: predlog književno-umjetničkoj zajednici*. Beograd: Parna štamparija D. Dimitrijevića, str. 3

⁷² Nedić, Ljubomir, 1894. *O pravopisu i interpunkciji: predlog književno-umjetničkoj zajednici*. Beograd: Parna štamparija D. Dimitrijevića, str. 18

„Pitanje o interpunkciji, - ako se ostavi na stranu u čemu ne treba tražiti sporazuma, - svodi se na pitanje o zapetci, o tome gdje je treba stavljati, a gdje ne treba. U tome nema saglasnosti, (...) Kako sam ja mogao opaziti, u nas ima tri vrste interpunkcije; to znam, prema onome što vam malo čas spomenuh, tri različita sistema u upotrebi zapeta. Jedna je interpunkcija nemačka; druga je sastavljena po ugledanju na Francuze i Engleze; a treća je meštovita, složena iz prve dvije“ (Nedić 1894: 18 – 19)

Očito je da Belić (a i mnoge kasnije pravopisne knjige, što hrvatske što srpske) za nacrt razvoja svoga interpunkcijskog poglavlja uzeo Nedićeva mišljenja i spoznaje. Odnosno, srpska pisana praksa i pravopisna norma je za razliku od hrvatske prakse puno ranije bila upoznata s ovakvim tipom norme. Interveniranjem 1960. godine Srbi propisuju normu s kojom su oni očigledno već dulje bili upoznati pa su je stoga i upotrebljavali u dužem periodu od nas. Nedić ujedno spominje i kako je srpski jezik baš kao i hrvatski prvo koristio gramatičku, odnosno njemačku interpunkciju, a poslije se udomaćila francuska interpunkcija:

„Ali ova nemačka interpunkcija, pored svega toga što se počela u nas odomaćivati, i pored svega toga što se preporučuje prostotom svojom, nije za nas. Duh našega jezika i sintaksa njegova bitnu su različiti od duha jezika i sintakse nemačke. To se, u novije vreme počelo i uviđati, te se pošlo drugim putem, i počelo pisati po francuskoj interpunkciji, koja im nesumnjivo više odgovara. Ali ova nova interpunkcija ne samo da nije svakakva dosledno izvedena, no se, najčešće kombinovala sa nemačkom.“ (Nedić 1894: 19–20)

Stoga Nedić savjetuje: „Razmišljajući o ovoj stvari, ja sam došao do uvjerenja da nam nemačku interpunkciju treba napustiti, jer nije u duhu našega jezika i naše sintakse.“ (Nedić 1894: 20)

Ono što mi je posebno upalo u oči jest to da ne samo su Srbi bili svjesni svih triju mogućih korištenja interpunkcijskih tipova, nego su ih i istovremeno koristili i razlikovali. Osim toga, ne samo što su propisivali korištenje iz prijašnjeg citiranja uočljivo je kako su bili svjesni i svih mana i nedostataka logičko-semantičke interpunkcije. Usprkos, cijeloj tadašnjoj „zbunjenosti“ kako to opisuje Nedić, očito je da su se Srbi ranije suočili s prednostima ovog interpunkcijskog tipa, ali i s poteškoćama vezanima ne samo uz primjenu takve interpunkcije nego i uz njezinu kodifikaciju.

6. Ukratko o logičkoj interpunkciji

Najjednostavnije bi bilo reći da njemačkom ili gramatičkom interpunkcijom njen korisnik točno zna kada i gdje staviti zarez, a ako koristimo današnju – slobodnu interpunkciju, moramo uzimati u obzir smisao iskaza te ovisno o njemu pisati ili ne pisati zarez.

Međutim ova tvrdnja nije sasvim točna. Kao prvo neispravno je tvrditi da logička interpunkcija ne posjeduje nikakva pravila te da njezino korištenje podrazumijeva potpunu slobodu korištenja. Baš kao i njena stroža „sestra“ i logička norma obuhvaća neke jasne kriterije gdje i kada zarez dolazi ili ne. Njome je, među ostalom, propisano da se zarez koristi prilikom: naknadnog objašnjenja, komentiranja, kontrastiranja i isticanja te u inverziji.⁷³

Kao drugo kriteriji ove interpunkcije ne prate gramatiku, već proizlaze iz slijeđenja smisla same rečenice. Različitost gramatičkog i logičkog načela proizlazi iz drugačijih sagledavanja pojma rečenice. Strukturna interpunkcija rečenicu sagledava kao gramatičku jezičku jedinicu, dok se logička zasniva na rečenici kao komunikacijskoj jedinici. Time se mijenja ne samo stvaranje temelja interpunkcije nekog jezika već i cjelokupno gledanje na pravopisne znakove. Kao treće logičko-semantičko načelo zahtijeva od svoga korisnika (pisca) pojedinačno prosuđivanje i sudjelovanje u stvaranju smislene cjeline.⁷⁴ To je posebice izraženo u glavnoj misli ovog načela: „Sve što je u mišljenju našem povezano vezama zavisnosti, dakle najtješnjim vezama koje se zamisliti mogu, ne može biti odvojeno pri pisanju i obrnuto, sve što je odvojeno u mišljenju ne može biti spojeno pri pisanju“⁷⁵ Ono što se time naglašava je da ono što mi smatramo povezanim i bitnim za međusobno značenje svih dijelova rečenica te čini jednu cjelinu u našim mislima mora činiti jednu cjelinu i u pisanju.⁷⁶ Iz čega proizlazi da u takvim situacijama sasvim prirodno je ne koristiti zarez. Riječ cjelina može se zamijeniti pojmom iskaz, tj. obavijesnim ustrojstvom rečenice. Unutar njega obavijesno ustrojstvo rečenice kao iskaza – tema i rema čine zajedničku jedinicu koja se ne razdvaja nikakvim pravopisnim znakovima. U slučaju njihova međusobna odvajanja iz njihova ustrojstva oni istog trena prestaju biti članovi toga ustrojstva.⁷⁷

⁷³ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁷⁴ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁷⁵ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁷⁶ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁷⁷ Silić, Josip, 2003. Semantičko interpunkcijsko načelo i prozodija rečenice. Govor, vol.20, br. 1-2, str. 411 – 420. https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=264470 (pristupila 31. kolovoza 2020.)

Kao četvrto parametri na kojima se gradi ovo načelo su semantički i prozodijski, a oboje doprinose rečenici kao komunikacijskoj jedinici.⁷⁸ Prozodija označava proučavanje različitog rasporeda dugih i kratkih slogova u stopi i stihu te njihova slaganja u veće duljine. U jeziku se vezuje uz obilježja jezičnih jedinica većih od segmenata. Unutar nje se ubrajaju naglasak/akcent, ritam, intonacije, varijacije u brzini i glasnoći i trajanju govora.⁷⁹ Smisao je usko povezan uz prozodijske značajke jer kako nešto zamišljamo/izgovaramo utječe na naše pisanje, odnosno na to kako će nešto biti zapisano. Na primjer ako netko u govoru napravi pauzu, bilo dužu ili kraću, ona će u pismu biti redovito realizirana u obliku zareza.⁸⁰ Takvim principom semantičko načelo ne podliježe samo prozodijskim zakonitostima nego i komunikacijskim.

Kao peto prilikom stvaranja ovoga načela jezikoslovci su prednost dali umjetnicima pred svima drugima. Opravdavali su se tvrdnjom da ovako pisci mogu održati svoja (simbolička) obilježja djela. Prijašnja, gramatička interpunkcija svojom shemom ukalupljivala ih je onemogućivši im iznošenje njihovog tumačenja misli. Također, književnicima zarez služi kao oružje isticanja, izvan toga razlikuje.⁸¹ To nas vodi do šeste točke ovoga obrazloženja, a to je razlikovna uloga ovog znaka.⁸² Jednostavno rečeno u slobodnoj interpunkciji postoje pravila kada se piše zarez, ali to ovisi o smislu iskaza.

U tome se i krije jedna od najvećih tajnih ove interpunkcije, a to je mogućnost preobrazbe značenja rečenice kada ju koristimo. Ono na što upućuju i mnoge hrvatske pravopisne knjige koje se trenutno koriste jest da prilikom pisanja rečenica (najčešće se misli na zavisnosložene) stavljanjem ili nestavljanjem zareza možemo kompletno transformirati značenje jedne rečenice. Institutov pravopis na kraju svoga poglavlja o pravopisnim znakovima navodi i posebno

⁷⁸ Silić, Josip, 2003. Semantičko interpunkcijsko načelo i prozodija rečenice. *Govor*, vol.20, br. 1-2, str. 411 – 420. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=264470 (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁷⁹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁸⁰ Silić, Josip, 2003. Semantičko interpunkcijsko načelo i prozodija rečenice. *Govor*, vol.20, br. 1-2, str. 411 – 420. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=264470 (pristupila 31. kolovoza 2020.)

⁸¹ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁸² Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

poglavlje „Razlikovna uloga zareza“.⁸³ Unutar njega stoji niz primjera kroz koje se prikazuje kako zarez može promijeniti značenje, ovisno o njegovom prisustvu, odnosno odsustvu.

Npr. To je pas njezine kćeri, koja trenutno studira u inozemstvu.

To je pas njezine kćeri koja trenutno studira u inozemstvu.

Prva rečenica gdje je zarez korišten, podrazumijeva da ta osoba ima jednu kćer i ona trenutno studira u inozemstvu. Druga rečenica podrazumijeva da ta osoba ima više kćeri i da misli striktno na onu koja se trenutno nalazi u inozemstvu.

Dvojakost značenja s obzirom na prisustvo/odsustvo zareza samo je jedno od kritika na račun ove interpunkcije. Jonke u svojem članku navodi kako: „Mnogi su prosvjetni radnici, učitelji, nastavnici i profesori, u Zagrebu, Osijeku, Splitu i u drugim mjestima, isticali kako im je novom interpunkcijom znatno otežan rad u jezičnoj nastavi osnovnih i srednjih škola. Prigovori su se uglavnom odnosili na neodređenost i tešku shvatljivost slobodne interpunkcije za učenika koji se tek uvodi u pismenost i koji tek upoznaje jezične osobine i zakonitosti.“⁸⁴ To je na samom piscu/književniku rečenice da naznači. Sve to, među ostalim, na meti je kritičara koji zagovaraju gramatičko načelo nad logičko-semantičkim.

Nekad su se vodile rasprave o razlikama, prednostima i nedostacima ovih dvaju interpunkcija. Tako su zagovornici gramatičke interpunkcije smatrali kako je semantička previše neodređena, teško shvatljiva i nedovoljno jasna na području složenosti svih vrsta rečenica, a time i na svim školskim stupnjevima.⁸⁵

Interesantno je da u proširenim rečenicama gotovo pa i nema razlike između ovih dvaju vrsta načela. Obje vrste uredno stavljaju zarez kod vokativa, apozicija, nabiranja i drugoga. Nema velike razlike ni kod nezavisnosloženih rečenica (npr. suprotni veznici). Najveće razlike vidljive su kako ranije navela u zavisnosloženim rečenicama.⁸⁶

Npr. Idem na koncert, jer uživam u muzici velikih majstora.

⁸³ Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. Hrvatski pravopis. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 99 – 100.

⁸⁴ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71.

⁸⁵ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

⁸⁶ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

Idem na koncert jer uživam u muzici velikih majstora.

Prva rečenica napisana je prema gramatičkom načelu, a druga prema semantičkom. Prva zavisnu rečenicu ne odjeljuje od glavne s obzirom na različite subjekte, dok druga u obzir uzima elemente isticanja, zaključivanja ili posljedičnosti.⁸⁷ Fokus je na logici rečenice i stupanju bitnosti zavisne rečenice u odnosu na glavnu – obogaćuje li glavnu misao. Otuda i njen glavni naziv – logička.

⁸⁷ Jonke, Ljudevit, 1961. Načela i primjena logičke interpunkcije. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

7. Zaključak

Proučavanjem različitih hrvatskih pravopisnih knjiga te znanstvenih članaka i knjiga posvećenih ovoj temi naišla sam na jedno donekle neugodno iznenađenje. Mada se nastojanja oko kodifikacije pravopisne norme javljaju oko 1779. godine, ne može se isto reći za interpunkciju koja je nerijetko bila zanemarena od strane tadašnjih kroatista. U proučavanju tradicije interpunkcijske prakse u Hrvata mogu se prepoznati dvije karakteristike: 1. diskontinuitet u njenome stvaranju te 2. pitanje opisa/propisa interpunkcijske norme, tj. pisane prakse. Odnosno kako sam razložila u ranijim segmentima svoga rada dugo godina je postojala jedna praksa – gramatička ili njemačka, a 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća hrvatski jezik započinje sa skroz drugačijom praksom – logičkom ili anglo-romanskom. Takav ulazak nove pisane prakse bio je veoma nagao, no ubrzo se ustalio i postao neupitan sastavan dio standardnog i književnog jezika.

Iako se logičko-semantička interpunkcija u našem jeziku više kritizira nego hvali ne mogu ne zaključiti kako nam u većoj mjeri odgovara nego gramatička. Istina je da njeno korištenje ima puno zamki i mamaca prilikom uporabe, no osporiti njen značaj bilo bi lagati samom sebi. Naprema gramatičkoj interpunkciji koja je nalik strogoj šablona, logička nalikuje pomno spletenoj paučini koja na umu ima svu slobodu jednog stvaralaca i njegovih misli. Od studenata na fakultetima preko znanstvenika različitih područja do književnika logičko-semantička interpunkcija svome korisniku omogućuje slobodno iznošenje raznovrsnih misli čime se čini puno važnija za svagdašnju komunikaciju od gramatičke.

8. Sažetak

Ovaj rad posvećen je razmatranju utjecaja Novosadskog pravopisa iz 1960. godine na interpunkciju hrvatskoga književnog jezika. Prvi dio odnosi se na pojašnjavanje pojma pravopisa, pravopisnih načela i smještanje sadašnje hrvatske pravopisne prakse u povijesni kontekst, a u središnjem sam se dijelu bavila interpunkcijom – definiranjem pojma i interpunkcijskih načela objasnila sam razliku između temeljnih hrvatskih interpunkcijskih praksi – gramatičke i logičko-semantičke. Njihove nedostatke, prednosti te razlike i sličnosti detaljnije sam analizirala na primjerima i kriterijima zavisnosloženih rečenica u novosadskom pravopisu, *Pravopisu srpskohrvatskog književnog jezika* iz 1923. godine te dvama hrvatskim aktualnim pravopisima Institutovom i Matičinom. Nakon iznošenja pravila dotakla sam se njihovih specifičnosti u kratkom zaključku koje sam temeljila na spoznajama i mišljenjima iznesenim u jezikoslovnih raspravama tijekom 50-tih godina 20. stoljeća pa sve do današnjih dana. Posljednji dio rada posvećen je kratkom sažetku svih izvedenih tvrdnji u radu te se dotiče i mojih razmišljanja o toj problematici. U završnom dijelu rada navodim i razloge bitnosti postojanja logičko-semantičkog i gramatičkog interpunkcijskog načela i njihovih utjecaja na razvoj pravopisne prakse u nas.

Ključni pojmovi: pravopis, fonološko načelo, morfonološko načelo, interpunkcija, njemačka/gramatička/strukturna interpunkcija, anglo-romanska/logička/semantička interpunkcija, interpunkcijska načela, zarez, iskaz, zavisnosložene rečenice

Izvori:

Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir, 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica Hrvatska

Belić, Aleksandar, 1923. *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona

Bičanić, Ante – Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Zagreb: Croatica

Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: <http://pravopis.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

Jozić, Željko – Blagus Bartolec, Goranka – Hudeček, Lana – Lewis, Kristian – Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina – Birtić, Matea – Budja, Jurica – Kovačević, Barbara – Matas Ivanković, Ivana – Milković, Alen – Miloš, Irena – Stojanov, Tomislav – Štrkalj Despot, Kristina 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Literatura:

Badurina, Lada, 2005. *Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu*. Fluminensia, god. 17, br. 2, str. 47 – 58.

Badurina, Lada, 2006. *Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću*. Zbornik Hrvatski jezik u XX. Stoljeću, str. 145 – 158.

Badurina, Lada, 2017. *Pravopisne studije*. Zagreb: Matica Hrvatska

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež: <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.)

Hrvatska školska gramatika: <https://gramatika.hr/> (pristupila 31. kolovoza 2020.) Jonke, Ljudevit, 1961. *Načela i primjena logičke interpunkcije*. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 9, br. 3, str. 71 – 78.

Mihaljević, Milica – Ramadanović, Ermina, 2013. *Pravopisni prinosi Božidara Finke*. Hrvatski dijalektološki zbornik, god. 18, str. 77 – 99.

Nedić, Ljubomir, 1894. *O pravopisu i interpunkciji: predlog književno-umjetničkoj zajednici*. Beograd: Parna štamparija D. Dimitrijevića

Silić, Josip, 2003. *Semantičko interpunkcijsko načelo i prozodija rečenice*. *Govor*, vol.20, br. 1-2, str. 411 – 420. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=264470 (pristupila 31. kolovoza 2020.)

Silić, Josip, 2008. *Ustrojstvo hrvatskog jezika i Roman Jakobson*. *Jezik, književnost i mediji u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi proučavanju u osnovnim i srednjim školama* [znanstvena monografija], str. 9 – 23.